

Социално-педагогически аспекти на баскетбола и неговите формати

Искра Илиева

***Basketball** is a form of social activity aimed at forming relationships between athletes, supporting their socialization in the team and the transformation of the differences in this process by psychological and pedagogical resources and targeted sports-pedagogical education.*

***Key words:** basketball, social and pedagogical aspects, basketball 3x3, streetball.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Социално-педагогическите аспекти са свързани с индивидуалната и груповата социализация. Те функционират в съответствие с потребностите и изискванията на общественото съзнание и социума. Факторите, които определят социално-педагогическите функции са: **иновациите** в областта на възпитанието; **исторически потребности и възможности** на обществото за изграждане на определен тип социални отношения и личности; **хармонизиращи и интегриращи функции** на възпитанието; **формиращи и трансформиращи** възпитателни въздействия. [2, 4]

Колективните спортове са вид социална дейност, насочена към формиране на взаимоотношенията между спортистите, подпомагащи тяхната социализация в отбора и трансформацията на различията в този процес чрез психолого-педагогически средства и целенасочено спортно-педагогическо възпитание.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Баскетболът е колективен спорт, който се развива много интензивно. Реализира се комплексно проявление на двигателните качества: сила, бързина, издръжливост, ловкост, гъвкавост, с непрекъсната смяна на нервно-мускулното усилие, което се отличава със своя взривен характер и променлива интензивност. Неговата достъпност дава възможност за търсене на различни формати, които да позволяват сформирването на социални групи с различни възможности, етноси и интереси.

Основната цел си остава:

УСПЕШНО РЕАЛИЗИРАНЕ НА КОШ

Играта Баскетбол на два коша е много интензивна, изисква участието на по-голям брой състезатели. В условията на Висшето образование е предпочитана форма за активно спортуващи баскетбол, както и за кардио тренировка на студенти, активно занимаващи се с фитнес.

Баскетболната игра на един кош започва да се играе в началото на 1900 г. в САЩ на градските улици, а след това на открити площадки в гимназиите. Така този формат се нарича стрийтбол. В началото на 21 век FIBA въвежда някои промени в правилата, и за да отпадне ограничението да се играе на открито, дават наименованието „Баскетбол 3x3”.

От гледна точка на социално-педагогическите аспекти, функциите на баскетболната игра също се разграничават от четирите явления, фигура 1:

- Възпитателни **иновации** на баскетбола.

Спортът, който на 4 години въвежда промени в правилата, с цел по-голяма динамика и атрактивност е баскетболът. Това е спортна игра, която непрекъснато се развива в нападение и защита и спортистите е необходимо да играят ефективно и в двете направления. Отборът трябва да си взаимодейства в синхрон и в това отношение ролята на спортния педагог е значителна. Съществуват иновативни възможности за педагогическо възпитание на обучаваните. Моделиращи и проективни функции на различни индивидуални и групови баскетболни тренинги и

техники. Те се определят от легитимиращата, адаптивната и модериращата същност на новите парадигми.

• **Исторически потребности и възможности** на обществото за изграждане на определен тип социални отношения и баскетболни личности.

Откакто е бил създаден през 1891г. от Джеймс Нейсмит, баскетболът се развива до международен спорт. Този спорт става все по-професионален и се развиват организации като Национална баскетболна асоциация. Добива *олимпийски статут* през 1936г. и въпреки, че е американски спорт, бързо се разпространява и сега има известни играчи и отбори по целия свят.

• **Хармонизиращи и интегриращи функции** на възпитанието в баскетбола. Още при създаването на играта през 1891 г. е била заложена идеята за "fair play". Създателят Джеймс Нейсмит е имал за цел играта да е състезание в майсторство, което дава на участниците в нея равни възможности, което определя неговите интегриращи функции. [3, 6] Едно от първите гениални хрумвания е била вида на мишената и височината на обръча. Възникването на дрибъла дава качествена промяна на играта, благодарение на който се избягва проявата на груби въздействия и с това радикално решение се реализира идеята за хармонизиращата функция на възпитанието в баскетбола – ловкостта, сръчността и точността да доминират над силата. От 1913 г. тази игра влиза в учебните програми по физическо възпитание и спорт на всички училища.

• **Формиращи и трансформиращи** възпитателни въздействия на баскетбола.

В общ смисъл баскетболът като всяка спортна игра е биосоциален феномен, свързан както с индивидуалното, така и със социалното развитие на човека. Според Л. Петров „социалният ефект на баскетболните състезания се засилва и благодарение на усъвършенстването на средствата за масова информация. Развитие на телевизионната и компютърната техника, навлизането на интернет разширява неимоверно броят на привържаниците и оттам и възможностите за положително въздействие върху тях.“ [5]

Още от детска възраст се изграждат у детето ценни и стимулиращи усещания и представи за неговите способности за активно овладяване на собствените си моторни възможности, усещане за радост от новите движения, разгръщане на потенциала на своите двигателни способности.

Груповата структура на отборите се влияе от поставените цели и задачи.

Те могат да са насочени към постигане на конкретно класиране или за поддържане на добра физическа форма.

Баскетболният отбор представлява организирана система, при която взаимодействията между личностите са структурирани и моделирани.

Съществуват

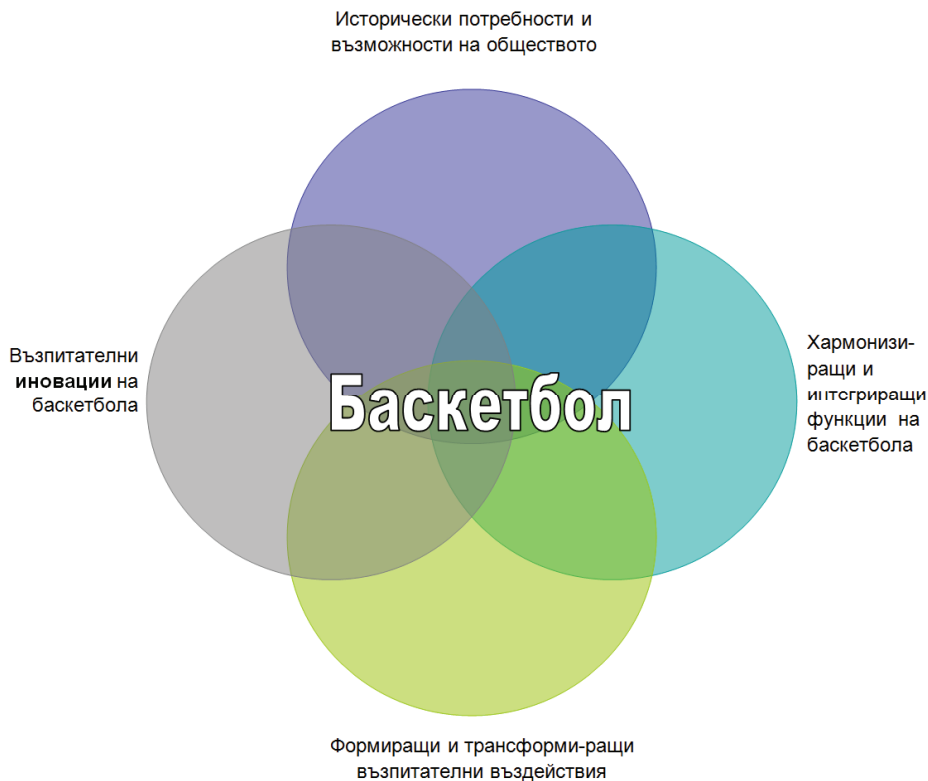
- 1. Споделени цели;
- 2. Комуникация;
- 3. Система от нормативни очаквания;
- 4. Съзнателна идентификация на груповите членове.

За да се развива отборът е необходимо

- 1) Участниците да си взаимодействат;
- 2) Да си влияят един на друг.

Развитието на взаимоотношенията между състезателите определя отборната динамика като комплекс от психосоциални взаимодействия между участниците, отразяващи последователния цикъл на развитие или движение на отбора във времето.

Груповият процес е свързан със законите на поведението на спортистите в отбора и си определя се от социалните и психичните сили. Той се проявява в начина, по който във всеки тим протича и се поддържа **комуникацията**.

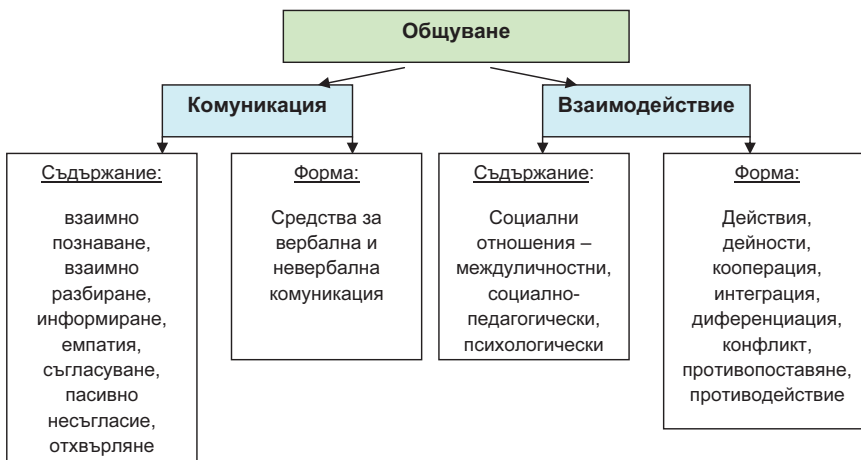

Фиг. 1. Социално-педагогически функции на баскетбола

Според Парыгин общуването е “сложен и многостранен процес на социално взаимодействие и взаимовлияние между хората”. [1] Диференцират се няколко структури – психическият контакт; обмяната на информация между състезателите, треньора, съдии и взаимното влияние чрез взаимодействие. Техните форми и съдържание са представени на фигура 2.

Характерът на общуване се определя от два типа съдържание: афективно и делово. [2, 4] Емоционално-волевите форми с водещо значение на афекта предполагат позитивни и негативни отношения: солидарност, съчувствие, одобрение, подкрепа, отхвърляне, напрежение, конфликт. Деловите форми са свързани с предложение, обсъждане, мнение, информация, подпомагане. Тези социални отношения отразяват същността, съдържанието, резултатността и изхода на общуването и в баскетбола.

Това е общуване, което организира, насочва, мотивира спортната култура в баскетбола. Създават се делови отношения за предаване и усвояване на опит, баскетболни двигателни умения и навици в условията на благоприятен емоционално-волеви климат.

Фиг. 2. Съдържание и форма на комуникацията и взаимодействията

Висока стойност имат и ефектите на отборната динамика за социалното функциониране на членовете от баскетболния отбор. Определящи са груповата идентификация, социалната подкрепа в отбора, ефективното ролево взаимодействие, отборната кохезия (сплотеност)

Ръководната функция е на треньора, преподавателя или учителя. Той прилага съответните методи и подходи за подготовка на състезателите, съобразно техните функции в отбора и индивидуални възможности.

Състезателите, които участват, трябва да почувстват силна идентичност с отбора. Открояват се три аспекта: съвместно действие, доверие и единство или "спояване".

Интегрираност на **съвместното действие**, както и неговата ефективност, може да бъде постигната чрез сътрудничество и координация. Сътрудничеството е свързано с обща отговорност за определен краен резултат в спортната дейност, а координацията предполага определено последователно подреждане на елементите на тази дейност. "Работата в екип изисква ентузиазъм, съобразяване с другите, изслушване на чуждо мнение, конструктивни критики, вземане на най-целесъобразното решение." [1]

Доверието като фактор за ефективно функциониране на всеки баскетболен отбор е свързано с няколко компонента на груповия живот и съвместната дейност, като характера на контрола, движението на информацията, податливост на влияния и въздействия.

Единството или "спояването" е процес на възникване и развитие на чувството за съвместни отборни взаимодействия, преодоляващо индивидуалните мотиви и различия. Членовете на спортния тим са единни за постигане на общата цел – преодоляване на противника и победа в спортната среща.

Баскетболните отбори при игра на два коша се състоят от 10-12 състезатели, които изпълняват определени функции в играта. Съобразно технико-тактическите си умения са определени следните основни позиции – гард - плеймейкър, крило, централен нападател. Всяка от тях има своите разновидности. При баскетболната игра на един кош отборът е от 4-5 играчи: отличен стрелец, с висок процент на точност на стрелбата; физически силен играч за борбата под коша; стабилен

защитник; универсален баскетболист, който да е ефективен от близко, средно и далечно разстояние, в нападение и в защита.

Формирането на взаимоотношенията между спортистите, съобразно социалните и педагогически взаимодействия, които се изграждат в съвременния баскетбол, отговарят на първоначалната идея на неговият създател Джеймс Нейсмит. Правилникът на Международната федерация по баскетбол (FIBA) неслучайно съдържа и «Правила за поведение», които имат социално-педагогическа роля във възпитателната функция на баскетбола.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Баскетболът и неговите варианти оказват влияние за изграждане на поведенческите модели у подрастващите спортисти. Те ги възприемат и пресъздават в процеса на общуване и извън отбора. По този начин ценностните характеристики на спортните педагози слагат своя отпечатък върху формиращата се личност чрез изграждане на възпитателни взаимоотношения в баскетболната игра, като:

- **Развиване** на спортна етика – уважение към съотборниците, треньора, противниковите играчи, съдии, публика.
- **Подобряване** на физическите качества и координацията на движенията – играта с топка – дрибъл, ловене, подаване и стрелба изисква висока степен на координираност и съгласуваност на действията в отбора.
- **Стимулиране** на развитието на познавателни умения като памет, внимание, логическо и креативно мислене и други фундаментални способности, които да бъдат координирани.
- **Формиране** на баскетболни техникo-тактически умения и навици в нападение и защита и тяхното съгласувано прилагане в игра;
- **Развиване** на умения за самодисциплина и самоконтрол;
- **Изграждане** на колективно мислене и отборна игра;

ЛИТЕРАТУРА

[1] **Дончева Ю.** Възможности и приложения на усвоените от студентите компетенции в учебната дисциплина "Разработване на социално - педагогически проект". В: Научни трудове на РУ - 2012, т. 51, с. 6.2, стр. 156, Русенски университет, Печатна база при Русенски университет, 2012.

[2] **Карагъзов И., М. Рушева.** Увод в социалната педагогика, изд. „Слово“, В.Т., 1996.

[3] **Колев И., Кр. Църов.** Победителят е в нас, С., 2004.

[4] **Мардахаев Л. В.** Социальная педагогика, МГСУ, 2002.

[5] **Петров Л.** Холстична същност и функции на подготовката на млади баскетболисти, ВТ, 2011.

[6] **Църов Кр., Бр. Джорджевич.** Баскетбол, С., 1997.

За контакти:

Гл. ас. д-р Искра Илиева, Катедра „Физическо възпитание и спорт“, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: isilieva@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.